

Enkele nieuwe en merkwaardige zweefvliegen voor de Belgische fauna (Diptera: Syrphidae)

Guy Van de Weyer

Abstract. Some new and remarkable hoverflies for the Belgian fauna (Diptera: Syrphidae). Due to descriptions of Syrphidae during the last decennium, six new species are added to the Belgian fauna. The expected species, as well as some remarkable records of the last years, are discussed.

Résumé. Quelques syrphides nouvelles ou remarquables pour la faune belge (Diptera: Syrphidae).

A cause de la description de Syrphidae pendant la décennie passée, six espèces nouvelles sont ajoutées à la faune belge. Les espèces expectées, ainsi que quelques captures remarquables, sont mentionnées aussi.

Key words : Syrphidae – Belgium – faunistics.

Van de Weyer, G.: Pieter Breughellaan 26, B-2840 Reet.

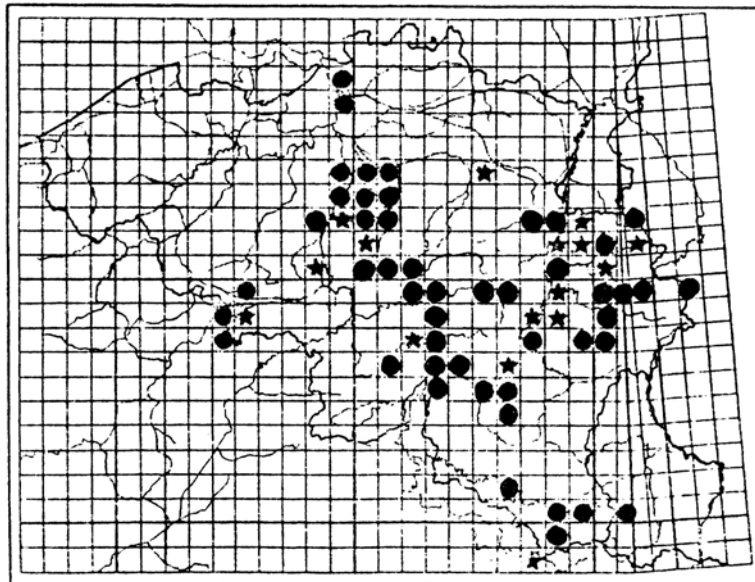
Voorwoord

De laatste jaren zijn verschillende nieuwe soorten beschreven voor West-Europa door opsplitsing van soortencomplexen of revisie van een genus: Goeldlin de Tiefenau, Maibach & Speight (1990), Doczkal & Schmid (1994), Vujić & Claussen, (1994), Doczkal (1998), Vujić & Claussen (2000), Doczkal (2000a, 2000b), Stuke & Claussen (2000). Hierbij blijken verschillende specimen die reeds in verzamelingen zaten tot deze nieuwe soorten te behoren.

I. Nieuwe soorten voor de Belgische fauna

1. *Cheilosia himantopus* (Panzer, 1798)

Vroegere Belgische situatie: Volgens Verlinden (1987) had *Cheilosia canicularis* (Panzer, 1801) een vreemd verspreidingsgebied in België en nog een vreemdere vliegtijd. Algemeen werd aangenomen dat hij ten zuiden van Samber en Maas twee generaties had en boven deze lijn slechts één. Deze mening was gebaseerd op het feit dat men de soort in het zuiden kan aantreffen vanaf eind april tot ver in oktober en in Vlaanderen slechts vanaf de tweede helft van augustus. De laatste groep was dan ook het talrijkst. Verder werd de soort voor Vlaanderen slechts waargenomen in de streek langs Schelde en Maas en bijvoorbeeld niet in West- en Oost Vlaanderen, dit ondanks het feit dat de voedselplant bijna uitsluitend bestaat uit gele composieten (in het Antwerpse meestal *Hieracleum* sp.). Eieren en larven werden tot op heden alleen vastgesteld op *Petasites* sp. en vermits deze planten in heel Vlaanderen voorkomen, lijkt het verspreidingsgebied meer dan raar. In Nederland vindt men de soort alleen in Zuid-Limburg en langs de Duitse grens (Anoniem 1998).

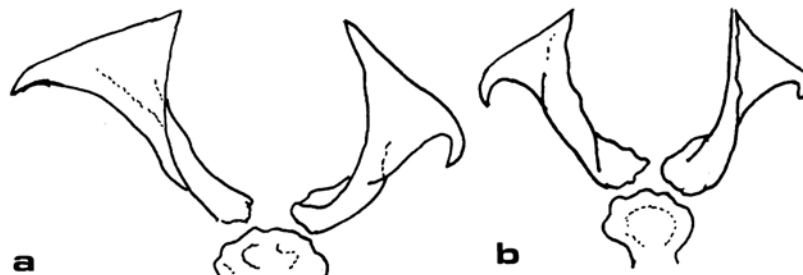

Figuur 1: verspreidingskaart *C. canicularis* naar Verlinden (1987) – * : alleen vangsten vóór 1950 ● : vangsten na 1950.

Nieuwe inzichten: Dank zij het uitstekende werk van J.-H. Stuke (eieren en larven) en C. Claussen (imago's), werd bewezen dat de vliegen die we kennen als *Cheilosia canicularis* in feite behoren tot drie soorten: *C. canicularis* (Panzer, 1801), *C. himantopus* (Panzer, 1798) en *C. orthotricha* Vujčić & Claussen, 1994. *C. orthotricha* kan gemakkelijk herkend worden aan de vorm van de labellen, de beharing op de pleura die recht is en niet "gefriseerd" zoals bij de twee andere en de tibia die geheel geel zijn. Deze voorjaarssoort is ook in het zuiden van het land zeer zeldzaam (slechts een viertal waarnemingen in België) en lijkt trouwens bij ons haar meest noordelijke verspreiding te kennen. Daarom zal ik mij voor de rest beperken tot het probleem *canicularis-himantopus*.

Herkenning van de twee soorten: Opdat heel wat liefhebbers deze soort zouden kunnen herkennen, geef ik de verschillen in onderstaande tabel volgens opklimmende vergroting. Let wel: deze gegevens gelden alleen voor België want bv in de Alpen overlappen vliegtijden of kleuren elkaar.

zonder vergroting	<i>C. canicularis</i>	<i>C. himantopus</i>
vliegtijd	begin augustus – half november	eind april – begin juni
plaats	heel België	hoogstens tot Brussel ???
algemeen uitzicht	geelachtig behaard	grijsachtig behaard
fourageerplanten	bijna altijd op gele composieten (<i>Hieracleum</i> sp.)	ook op <i>Ranunculus</i> sp. en soms rustend op boombladeren (♀♀)
vergroting tot 20×		
laatste tarslid (♂♂)	meestal geheel geel	meestal donker
sprietborstelbehaaring (voorzichtig : nooit als enige kenmerk gebruiken)	minstens zo lang als aristabasis	maximaal half zo lang als aristabasis
vergroting vanaf 70×		
vorm distiphallusscleriet	zie fig. 2a: (asymmetrisch)	zie fig. 2b: (symmetrisch)

Figuur 2: Distiphallusscleriet ventraal (naar Claussen 2000): a.– *C. canicularis* (Panzer, 1801), b.– *C. himantopus* (Panzer, 1798).

Waarnemingen: In totaal heb ik 62 Belgische ex. van deze soorten in mijn collectie. Na zorgvuldig onderzoek van de genitaliën behoren 22 van hen tot *C. himantopus*. Dit zijn dan ook de eerste gepubliceerde waarnemingen voor België:

C. himantopus: **prov. Namen:** Marche-Les-Dames, 29.04.1998 3♂,1♀; 15.05.1998 1♀; 17.05.1998 2♀; 30.05.1998 2♀; 25.04.1999 1♂,1♀; 09.05.1999 2♀; 01.06.1999 2♀; 26.04.2000 2♀; 10.05.2001 3♀; Gendron (Houyet), 27.04.1999 1♂,1♀; 02.05.1999 1♀.

C. canicularis: **prov. Antwerpen:** Niel, 05.09.1987 2♂; 03.10.1987 1♂,6♀; 01.11.1987 2♀; 05.11.1987 1♀; 30.08.1988 4♂; Hemiksem, 29.08.1988 3♂,2♀; 04.09.1988 1♀; 01.09.1990 1♀; 07.10.1990 1♀; Schelle, 01.08.1987 1♂; 31.08.1987 1♂,1♀; 09.09.1987 3♂,3♀; Mechelen, 20.09.1990 1♂; **prov. Brabant:** Oud-Heverlee, 05.09.1990 1♂; 13.09.1990 2♂; **prov. Luik:** Jalhay, 01.08.2001 1♂,1♀; **prov. Namen:** Furfooz, 21.08.1990 1♂.

Besluit: al deze gegevens wijzen er duidelijk op dat zowel *C. himantopus* als *C. canicularis* maar één vliegtijd hebben, die in België mooi gescheiden is. Alhoewel *C. himantopus* in Vlaanderen blijkbaar niet voorkomt, blijft de noordgrens van de verspreiding toch nog onduidelijk. Ook het verspreidingsgebied van *C. canicularis* in Vlaanderen moet nog verder onderzocht worden.

2. *Leucozona inopinata* Doczkal, 2000

Er werd reeds lang vermoed dat de soort *Leucozona lucorum* (Linnaeus, 1758) in feite een soortcomplex was. Door D. Doczkal werd in 1998 een tweede soort onder de naam *L. nigripila* beschreven. Echter *L. nigripila* was een bekende soort, die alleen gekend is van de Kaukasus zodat dezelfde auteur terecht de nieuwe soort de naam *L. inopinata* meegegeven heeft.

Het gemakkelijkste onderscheid is de haarkleur aan de zijkant van tergiet 4. Bij *L. lucorum* is deze in onze regio wit tot lichtgeel, bij *L. inopinata* zwart. Voorzichtigheid is echter geboden en mogelijke gevallen dienen steeds onderzocht te worden met de ganse tabel op p. 120–121 van het artikel van Doczkal (2000b).

Alhoewel *L. inopinata* vrij talrijk is in Nederland (Van Steenis & Zeegers 1999) en Duitsland (Doczkal 2000b) en ze volgens de laatste auteur op sommige plaatsen zelfs talrijker is dan *L. lucorum*, wordt ze in België nog maar weinig waargenomen. L. Verlinden (pers. med. 2001) had nog geen enkel exemplaar gezien en zelf heb ik voor België maar één waarneming: **prov. Limburg:** Kinrooi 01.06.1991 1♂. Deze waarneming plaatst de soort dus wel op de lijst van Belgische zweefvliegen, maar toch lijkt het mij de moeite om alle *leucozona*'s te vangen om aldus het verspreidingsgebied beter te leren kennen.

3. *Platycheirus europaeus* G.d.Tiefenau, Maibach & Speight, 1990

***Platycheirus occultus* G.d. Tiefenau, Maibach & Speight, 1990**

***Platycheirus amplus* Curran, 1927**

In 1990 beschreven Goeldlin de Tiefenau, Maibach & Speight twee nieuwe soorten in deze groep naast *P. clypeatus* en *P. angustatus*, nl.: *P. europaeus* en *P. occultus*. Beide soorten werden door J. Van der Linden (1991) reeds voor België (omgeving Luik) gevonden in de verzameling van het K.B.I.N. *P. europaeus* werd eveneens gevonden in malaisevallen, geplaatst in de vallei van de Zwarte Beek (gemeenten Koersel en Hechtel) in de periode 1983–1992. Spijtig genoeg worden in het artikel geen juiste data of plaatsen vermeld. Bij nauwkeurig onderzoek van de beekvalleien in Limburg heb ik beide soorten nu ook gevangen.

P. europaeus: prov. Limburg: Houthalen 25.07.2001 2♀.

P. occultus: prov. Limburg: Nieuwenhoven (St.-Truiden) 08.07.1999 1♀.

Opmerking: Van der Linden meldt in hetzelfde artikel ook de vondst van *P. amplus* Curran, 1927 in de prov. Luik (Jalhay). Zelf heb ik de soort eveneens gevangen te Sourbrodt (550 m): 01.07.2001 1♀ en 01.08.2001 1♀. Ook *P.*

amplus is dus nieuw voor de Belgische fauna, maar schijnt wel beperkt tot de Hoge Venen.

4. *Platycheirus splendidus* Rotheray, 1998

Deze soort, die pas in 1998 afgescheiden werd van *P. scutatus* (Meigen, 1822), werd eerst gemeld uit heel Groot-Brittannië. Mijn collectie bevatte één exemplaar van deze nieuwe soort: prov. Antwerpen: Schelle 30.04.1990 1♂. Bij nazicht van museummateriaal in Nederland blijkt ze talrijker dan eerst vermoed. Omdat de soort nogal variabel is blijft de determinatie zeer moeilijk en moet het hele gamma aan kenmerken, zoals aangegeven door Rotheray (1998) gebruikt worden. Bij wijfjes is het aantal onderscheidende kenmerken kleiner en nog meer variabel, zodat ik voorlopig zou aanraden deze niet te plaatsen. Ook kan ik deze soort nu toevoegen aan de fauna van Zwitserland: Berner Oberland, Grindelwald 1200m 20.07.1993 1♂.

5. *Epistrophe flava* Doczkal & Schmid, 1994

Bij hun revisie van het genus *Epistrophe* stelden Doczkal & Schmid (1994) vast dat het holotype van *E. melanostomoides* Strobl, 1880 in feite *E. melanostoma* (Zetterstedt, 1843) was en dat er voor *E. melanostomoides* geen jonger synoniem bestaat. Daarom wordt een nieuwe soort *E. flava* Doczkal & Schmid, 1994 beschreven. Hierdoor worden de oudere gegevens over beide soorten zeer onbetrouwbaar en lijkt het logisch *E. flava* in te voeren voor de Belgische fauna met volgende gegevens: **prov. Brabant**: Winksele 12.05.1994 1♀; **prov. Antwerpen**: Hemiksem 14.05.1988 1♀; **prov. Namen**: Belvaux 16.05.1999 1♀; **prov. Limburg**: Kinrooi 20.05.1996 1♀.

II. Eventueel te verwachten soorten in België

Cheilosia ranunculi Doczkal, 2000: voorlopig heb ik deze tweelingsoort van *C. albitarsis* alleen nog maar aangetroffen in Zuid-Frankrijk (Provence), Zwitserland (Wallis) en Italië, maar door Doczkal (2000a) wordt ze ook gemeld uit Duitsland. Waarschijnlijk zal ze ook gevonden kunnen worden in het zuiden van ons land. Het wordt wel een hels karwei om deze soort tussen de overvloed van *C. albitarsis* te vinden. Let bij mannetjes op de vorm van het laatste tarslid en bij de wijfjes op de vorm van de lunula. Bij nazicht van de Nederlandse collectie in het Zoölogisch Museum Amsterdam werden enkele exemplaren aangetroffen, die tot deze soort kunnen behoren (Nederlands Limburg en Zeeland). Ik heb samen met W. Van Steenis deze dieren bekeken, maar er blijft nog twijfel, vooral door de kleur van de thoraxbehang. Er werd besloten eerst Doczkal te consulteren alvorens de soort op te nemen in de naamlijst van Nederlandse Syrphidae.

Scaeva dignota (Rondani, 1857): reeds gevangen in Frankrijk en Duitsland en recentelijk ook gemeld van twee vindplaatsen in Nederland. Toch opletten met determinatie want de kenmerken gegeven door Speight, de Courcy Williams

& Legrand (1986) lijken soms onbetrouwbaar om het onderscheid te maken met *S. selenetica*.

Paragus quadrifasciatus Meigen, 1822: deze zuidelijke soort werd in 1997 gevangen in Nederland (Zuid-Limburg). Wanneer de eerste waarneming in België?

Chrysogaster rondanii Maibach & Goeldlin de Tiefenau, 1995: deze soort lijkt zeer sterk op *C. virescens* en werd pas in 1995 afgescheiden. Reeds gevangen in Nederland. Bij de determinatie steeds uitgebreid het artikel raadplegen en vergelijken met referentiemateriaal.

III. Enkele recente merkwaardige vangsten

Chalcosyrphus piger (Fabricius, 1794): hoewel Verlinden slechts 4 waarnemingen voor België vermeldt en in Nederland slechts 2 zeer oude waarnemingen bekend zijn, schijnt de soort op bepaalde plaatsen een goede comeback te maken. Dit wordt aangetoond door recente vangsten te Belvaux (prov. Namen): 27.06.1992 1♂, 23.05.1993 1♀, 16.05.1999 2♂,3♀, 24.05.1999 1♀, 26.05.1999 3♀, 10.06.1999 5♂,6♀. In 1999 werden dus viermaal meer exemplaren gevangen dan ooit voordien. Volgens Verlinden schijnt deze trend zich te door te zetten op andere plaatsen (pers. med. 2001). Mannetjes worden meestal aangetroffen op een ontschorste boomstam (baltsplaats?) en wijfjes zonnend op bladeren in de buurt.

Blera fallax (Linnaeus, 1758): na het recent opduiken in Nederland nog 1 vangst op de Hoge Venen: Sourbrodt 01.07.2001 1♂, gevangen op de overgang tussen het sparrenwoud en de venen.

Brachypalpus eunotus (Loew, 1873): deze soort was slechts bekend van 2 waarnemingen voor België: Mirwart (FR64) in 1950. Op 26.04.2000 ving ik twee mannetjes te Marche-les-Dames. Beide zaten in de zon op een steen in een halfdroge beekbedding. Ondanks intensief speurwerk de volgende dagen werden geen andere exemplaren meer gezien. In Nederland werd de soort voor het eerst aangetroffen te Maastricht (eind april 2001) (pers. med. W. Van Steenis 2001).

Melanogaster aerosa Loew, 1843: beter bekend onder de oude benaming *Chrysogaster maquartii*. Er bestaan vele oude waarnemingen voor België, maar slechts één kan bevestigd worden: Postel 13.08.1922. Daarna heeft L. Verlinden nog tevergeefs gericht onderzoek gedaan in de Noorderkempen. Tussen malaisemateriaal uit de provincie Limburg vond ik eindelijk weer één exemplaar: Hechtel 01.06.1999 1♂. De determinatie werd bevestigd door C. Claussen (2000). *M. aerosa* wordt heel dikwijls verward met *M. hirtella* omdat de kleur van de thoraxbehang bij deze soort zeer variabel is. Zelf bezit ik een serie uit Bree (1992) met volledig zwarte behang. Ook in Nederland is de vergissing dikwijls gemaakt en verschillende exemplaren in het Zoologisch Museum Amsterdam zijn verkeerd gedetermineerd. De soort kreeg dan ook de status "zeldzaam" (Anoniem 1998), alhoewel ze soms plaatselijk in vrij grote aantallen wordt waargenomen (pers. med. W. Van Steenis). Vermits *M. aerosa*

steeds samen vliegt met de algemene *M. hirtella* blijft genitagliënonderzoek een noodzaak. Herkenning van de wijfjes is nog steeds zeer lastig.

Nawoord

Juist voor het ter perse gaan van dit artikel, werden enkele nieuwe gegevens voor de Benelux vermeld door Smit, Reemer & Renema (2001). Bij onderzoek van verzamelingen werden exemplaren *Cheilosia himantopus* en *C. ranunculi* afkomstig uit Nederland aangetroffen. Merkwaardig is dat de vliegtijden van *C. himantopus* en *C. canicularis* zich hier wel overlappen, en dan nog enkel bij de vrouwtjes. In een ander artikel vermeldt Smit één mannetje van *Platycheirus splendidus*: Bastogne 23.06.1999. Dit wordt dus de tweede waarneming voor België.

Literatuur

- Anoniem, 1998. *Voorlopige atlas van de Nederlandse zweefvliegen*. — Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie, 182 p.
- Doczkal, D., 1998. *Leucozona lucorum* (Linnaeus) – a species complex? (Diptera, Syrphidae). — *Volucella* 3(1/2): 27–49.
- Doczkal, D., 2000a. Description of *ranunculi* spec. nov. From Europe, a sibling species of *C. albitarsis* Meigen (Diptera, Syrphidae). — *Volucella* 5: 63–78.
- Doczkal, D., 2000b. Redescription of *Leucozona nigripila* Mik and description of *Leucozona inopinata* spec. nov. (Diptera, Syrphidae). — *Volucella* 5: 115–128.
- Doczkal, D., & Schmid, U., 1994. Drei neue Arten der Gattung *Epistrophe* (Diptera: Syrphidae) mit einem Bestimmungsschlüssel für die deutschen Arten. — *Stuttgarter Beiträge zur Naturkunde Serie A (Biologie)* 507: 1–32.
- Goeldlin de Tiefenau, P., Maibach, A., & Speight M. C. D., 1990. Sur quelques espèces de *Platycheirus* (Diptera, Syrphidae) nouvelles ou méconnues. — *Dipterists Digest* 5: 19–43.
- Grootaert, P., De Bruyn, L., & De Meyer, M., 1991. Catalogue of the Diptera of Belgium. — *Studiedocument van het K.B.I.N.* 70: 1–338.
- Maes D., & Decler, C., 1992. Vliegenonderzoek (Diptera) in het natuurreservaat “De vallei van de Zwarte Beek” (Koersel-Beringen). — *Likona Jaarboek* 1992: 41–47.
- Maibach, A., & Goeldlin de Tiefenau, P., 1995. *Chrysogaster rondanii* sp. n. from Western and Central Europe (Diptera: Syrphidae). — *Mitt.schweiz.ent.Ges.* 68:459–464.
- Rotheray, G. H., 1998. *Platycheirus splendidus* sp. n. from Britain formerly confused with *Platycheirus scutatus* (Diptera : Syrphidae) — *Entomologist's Gaz.* 49: 271–276.
- Smit, J., Reemer, M. & Renema, W., 2001. Vijf soorten van het zweefvliegengenus *Cheilosia* nieuw voor Nederland (Diptera: Syrphidae). — *Nederlandse faunistische mededelingen* 15: 123–137.
- Speight, M. C. D., de Courcy Williams, M., & Legrand, J., 1986. *Scaeva dignota* et *S. mecogramma* nouveaux pour la France et clé de détermination des espèces du genre. — *L'Entomologiste* 42: 359–364.
- Stuke, J., & Claussen, C., 2000. *Cheilosia canicularis* auctt. – ein Artencomplex. — *Volucella* 5: 79–94.
- Van der Linden, J., 1991. Nieuwe soorten van het genus *Platycheirus* in Nederland en België (Diptera: Syrphidae). — *Ent.Ber., Amst.* 51(8): 112–116.
- Van Steenis, W., & Zeegers, T., 1999. Een tweede soort *Leucozona*. — *Zweefvliegennieuwsbrief* 3(2): 8.
- Verlinden, L., & Decler, K., 1987. The hoverflies (Diptera, Syrphidae) of Belgium and their Faunistics. — *Studiedocumenten van het K.B.I.N.* 39: 1–170.
- Vujić, A., & Claussen, C., 1994. *Cheilosia orthotricha*, spec. nov., eine weitere Art aus der Verwandtschaft von *Cheilosia canicularis* aus Mitteleuropa (Insecta, Diptera, Syrphidae). — *Spixiana* 17(3): 261–267.